

Наталія Антонюк

кандидатка юридичних наук, доцентка,
суддя Великої Палати Верховного Суду,
доцентка кафедри кримінального права і кримінології
Львівського національного університету
імені Івана Франка
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7582-2071>
antonjuk_natalia@supreme.court.gov.ua

УДК 343.2

ПОНЯТТЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. Диференціація кримінальної відповідальності тісно пов'язана з таким принципом кримінального права та кримінально-правової політики, як справедливість. З огляду на це диференціація кримінальної відповідальності є важливим елементом у системі балансу між судовою дискрецією і законодавчими обмеженнями останньої. Правильне розуміння поняття цього явища є передумовою до формулювання системи критеріїв, засобів та правових технік диференціації, для майбутнього обґрунтування урівноваженої структури реалізації кримінальної відповідальності на засадах справедливості.

У науці кримінального права питання про поняття та ознаки диференціації кримінальної відповідальності не є достатньо розробленим.

Метою статті є визначення поняття диференціації кримінальної відповідальності. Для цього необхідно проаналізувати наукові підходи з цього питання та виявити ознаки, які характеризують диференціацію кримінальної відповідальності, а також ознаки, які їй не притаманні або стосуються інших суміжних правових інститутів.

Для забезпечення диференційованого підходу в питаннях кримінальної відповідальності законодавець повинен враховувати характер і ступінь суспільної небезпеки скоєного та (або) суспільну небезпеку особи, яка вчиняє відповідні діяння.

Диференціація кримінальної відповідальності своїм вихідним матеріалом має дві групи елементів. Це елементи, що стосуються посягання, й елементи, що стосуються потенційних наслідків вчиненого посягання. Комбінуючи ці елементи між собою, можна максимально градувати відповідальність.

Ознаки диференціації кримінальної відповідальності такі: 1) є складовою принципу справедливості; 2) здійснюється уповноваженим суб'єктом – законодавцем; 3) об'єктом, що піддається диференціації, є кримінальна відповідальність, тобто можливість обмежувального впливу на особу; 4) здійснюється або у формі оцінки групи однорідних чи різнорідних злочинних посягань, або у формі оцінки ознак особи, внаслідок чого виокремлюються певні типізовані ознаки складів злочинів та типізовані форми реалізації кримінальної відповідальності; 5) ці заходи впливу

мають відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки посягання та (або) особи, яка його вчинила на засадах справедливості.

Диференціація кримінальної відповідальності – це здійснювана законодавцем із метою реалізації принципу справедливості варіативна оцінка груп однорідних чи різнорідних злочинних посягань та (або) осіб, що їх вчиняють, результатом якої є закріплення у Кримінальному кодексі України типових ознак складів злочинів та (або) різних типових форм потенційного обмежувального впливу на особу, що відповідатимуть характеру й ступеню суспільної небезпеки вчиненого та (або) суспільній небезпеці особи, яка вчинить такий злочин.

Ключові слова: диференціація кримінальної відповідальності; справедливість; характер і ступінь суспільної небезпеки.

Метою дослідження є визначення поняття диференціації кримінальної відповідальності.

Розпочнемо вивчення з акцентів на окремих правових явищах, що дасть змогу більш глибоко проаналізувати сутність і характер диференціації кримінальної відповідальності. Очевидним фактом є існування різних видів відповідальності та різних видів правопорушень. Закон про кримінальну відповідальність містить не лише поняття злочину, а й передбачає різні його види і санкції за їх вчинення. У Загальній частині Кримінального кодексу України (далі – КК України)¹ існують норми, які передбачають однакові кримінально-правові наслідки за вчинення різних видів злочинів, зокрема й за ступенем тяжкості. Наприклад, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного із потерпілим може бути застосовано щодо необережних злочинів і невеликої, і середньої тяжкості. Усе це свідчить про різне нормативне регулювання подібних явищ загалом, а тому виникає необхідність установлення того, яким чином ці явища впливають на законодавче закріплення їх проявів з урахуванням спільних і відмінних ознак.

Аналізуючи законодавство, можна стверджувати, що елементи різної відповідальності прослідковуються на зрізі декількох галузей права, наприклад, кримінального й адміністративного. Для прикладу, дрібне викрадення чужого майна на суму, що не перевищує 0,2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, вчинене шляхом крадіжки, передбачене у ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП)², а от відповідальність за таємне викрадення чужого майна у більшому розмірі передбачена у ст. 185 КК України. Отже, різна від-

¹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> (дата звернення: 13.07.2019).

² Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>> (дата звернення: 13.07.2019).

Наталія Антонюк

повідальність настає за змістовно однакові діяння, пов'язані з таємним викраденням.

Іноді одне й те саме діяння може мати змістовно різну оцінку в межах адміністративного та кримінального права. Так, якщо особу позбавили права керувати транспортним засобом, проте вона здійснює таке керування, то формально це підпадає під ознаки діяння, передбаченого у ч. 2 ст. 126 КУпАП, а також під ознаки ухилення від відбування покарання відповідно до положень ч. 1 ст. 389 КК України. Нормативна оцінка таких об'єктивно схожих порушень різна. Законодавець також диференційовано відображає ці протиправні діяння: у тексті КУпАП – як керування, у КК України – як ухилення.

Таким чином, вже на етапі відмежування злочину від адміністративного правопорушення постає проблема оцінки правового впливу на особу. У літературі це явище називають міжгалузєвою диференціацією³. На нашу думку, в цій ситуації можна говорити про диференціацію юридичної відповідальності. Диференціація ж кримінальної відповідальності тут відсутня, оскільки вона є лише складовою більш широкого цілісного явища – юридичної відповідальності.

Другим аспектом, який, на наше переконання, варто виокремити, є закріплення у КК України норм, що передбачають різні за характером суспільної небезпеки посягання. Під характером суспільної небезпеки зазвичай розуміють якісну характеристику злочину, яка визначає сутність однотипних злочинних діянь, що посягають на один безпосередній об'єкт і яка служить засобом відмежування різних злочинних дій і бездіяльності, особливо схожих за видовим об'єктом злочинного посягання⁴. Наприклад, з одного боку, умисні вбивства й умисні тяжкі тілесні ушкодження відрізняються саме за характером суспільної небезпеки. Хоча, з другого боку, їх можна об'єднати єдиним загальним поняттям “злочин”. Оскільки злочин немислимий без потенційної реалізації форм кримінальної відповідальності за його вчинення, виникає цілком очевидне запитання: чи можна вже на етапі розрізнення злочинів за характером суспільної небезпеки вести мову про диференціацію кримінальної відповідальності?

Такі науковці, як О. Андреев та Л. Лобанова, Ю. Мельникова, П. Коробов погоджуються з урахуванням характеру суспільної небезпеки в конструкції поняття диференціації кримінальної відповідальності⁵.

www.pravoua.com.ua

³ Л. Кругликов и А. Васильевский, *Дифференциация ответственности в уголовном праве* (Юридический центр-Пресс 2002) 51.

⁴ А. Смирнов, ‘К вопросу о критериях общественной опасности’ (*Электронный научный журнал “Дневник науки”*, 16.01.2017) <<http://dnevniknauki.ru/images/publications/2018/10/law/Smirnov.pdf>> (дата звернення: 22.08.2019).

⁵ А. Андреев и Л. Лобанова, ‘Понятие дифференциации уголовной ответственности’ (2006) 1 *Вестник Волгоградского государственного университета Серия 5, Юриспруденция*; П. Коробов, ‘Дифференциация уголовной ответственности и классификация уголовно наказуемых деяний’

А. Козлов та О. Севастьянов вважають, що диференціація кримінальної відповідальності – це градація відповідальності в кримінальному законі, в результаті якої законодавцем установлюються різні кримінально-правові наслідки залежно від типового характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину й особи винного⁶.

Увагу в цьому сенсі привертає вказівка авторів не просто на характер суспільної небезпеки, а й на її типовий характер. Використання саме такого термінологічного звороту обумовлюється тим, що під час індивідуалізації кримінальної відповідальності, як зазначають А. Козлов та О. Севастьянов, з'являється індивідуальний характер суспільної небезпеки. Останній, зі свого боку, є складовою типізованого характеру суспільної небезпеки, що має місце під час диференціації, проте наділений індивідуальними особливостями.

Частина дослідників вважають, що під час диференціації повинен враховуватися лише ступінь суспільної небезпеки та особа винного. Т. Леснієвські-Костарева, яка належить до таких вчених, зазначає, що диференціація кримінальної відповідальності – це градація, розподіл, розшарування відповідальності в кримінальному законі, у результаті якої законодавцем установлюються різні кримінально-правові наслідки залежно від типового ступеня суспільної небезпеки злочину й особи винного⁷. Схожі дефініції пропонують Ш. Кудашев⁸ та Ю. Пономаренко⁹.

На відміну від зазначених вище вчених, О. Рарог¹⁰ не враховує типовий ступінь суспільної небезпеки, акцентуючи натомість увагу на типових властивостях злочинів, а С. Келіна¹¹ та І. Гальперін¹² пропонують, окрім цієї ознаки, брати до уваги ще й властивості осіб, що їх вчиняють.

(автореф дис канд юрид наук, 1983) 7; П Коробов, 'Понятие дифференциации уголовной ответственности' в Кругликов Л (отв ред), *Дифференциация формы и содержания в уголовном судопроизводстве* (1995) 10; Ю Мельникова, *Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания* (Издательство Красноярского университета 1989) 38.

⁶ А Козлов и А Севастьянов, *Единичные и множественные преступления* (Юридический центр-Пресс 2011) 268.

⁷ Т Лесниевски-Костарева, *Дифференциация уголовной ответственности Теория и законодательная практика* (Норма 1998) 52.

⁸ Шаймурат Кудашев, 'Дифференциация уголовной ответственности и наказания' (2006) 5 Уголовное право 60.

⁹ Ю Пономаренко, 'Значення системи покарань для диференціації кримінальної відповідальності в санкціях статей Особливої частини КК України' в *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009 року* (ЛьвДУВС 2009) 114.

¹⁰ А Рарог, 'Недостатки дифференциации ответственности в российском уголовном праве' в *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009 року* (ЛьвДУВС 2009) 120.

¹¹ С Келіна, 'Некоторые направления совершенствования уголовного законодательства' (1987) 5 Советское государство и право 69.

¹² И Гальперин, 'Дифференциация уголовной ответственности и эффективность наказания' (1983) 3 Советское государство и право 70.

Наталія Антонюк

Зокрема, Г. Веріна розглядає диференціацію кримінальної відповідальності як принцип кримінального права, градацію кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпеки злочину, особи злочинця, об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину. На думку вченої, вона повинна пронизувати всі кримінально-правові норми¹³.

У частині залежності диференціації від об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину з наведеною вище дефініцією погодитися важко. Ці ознаки безпосередньо впливають на типовий ступінь суспільної небезпеки, а також у складі злочину вони можуть відображати ознаки суб'єкта злочину чи у реальному посяганні характеризувати особу винного. Тому дублювання у визначенні поняття схожих за змістом ознак ускладнює його розуміння. Адже, наприклад, така об'єктивна ознака складу злочину, як тяжкість наслідків, рівною мірою обумовлює і ступінь суспільної небезпеки посягання. Водночас особа злочинця тісно співвідноситься з суб'єктом злочину і може бути складовою суб'єктивних ознак відповідного складу злочину.

Спірною є також теза про необхідність диференціації пронизувати всі кримінально-правові норми. По-перше, диференціація не є самоціллю, тому вона здійснюється в тих межах, де необхідно законодавчо забезпечити реалізацію принципу справедливості. По-друге, не кожна кримінально-правова норма стосується безпосередньо кримінальної відповідальності і її потенційного негативного впливу. Важко, мабуть, простежити диференціацію в положеннях статей КК України про кримінальне законодавство чи неосудність. По-третє, низка випадків диференціації кримінально-правового впливу (наприклад, у разі застосування примусових заходів медичного характеру) регламентовані в кримінально-правових нормах, які, однак, не мають жодного стосунку до кримінальної відповідальності.

На таку ознаку диференціації кримінальної відповідальності, як врахування типовості ознак суспільно небезпечного діяння, вказує В. Навроцький¹⁴. Щоправда, у дефініції диференціації кримінальної відповідальності цю ознаку вчений безпосередньо не згадує. Автор пропонує розуміти диференціацію як встановлення різних форм і видів відповідальності за правопорушення залежно від його родових і видових ознак, її посилення або пом'якшення в самому законі¹⁵.

¹³ Г. Веріна, 'Дифференциация уголовной ответственности за преступления против собственности: проблемы теории и практики' (автореф. дис. д-ра юрид. наук, 2003) 6.

¹⁴ В. Навроцький, 'Дифференциация кримінальної відповідальності: забаганка законодавця чи необхідність?' в *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009 року* (ЛьвДУВС 2009) 101.

¹⁵ Там само 100.

Ще одним важливим питанням, яке часто порушують у науковій літературі, є розподіл диференціації на таку, що здійснюється в Загальній та Особливій частинах кримінального закону. Так, Т. Агузаров вважає, що диференціація кримінальної відповідальності в сучасному кримінальному праві здійснюється як у Загальній, так і в Особливій частині кримінального закону¹⁶. Проти схожого розподілу заперечує Т. Леснієвські-Костарева, аргументуючи це тим, що підставою для класифікації диференціації кримінальної відповідальності повинно бути не “місце” її здійснення, а сутнісні характеристики¹⁷. Щодо цієї тези вважаємо за потрібне зауважити, що насправді підстав для класифікації явища може бути декілька і для обмеження її лише сутнісними характеристиками явища немає жодних передумов.

Іноді диференціацію кримінальної відповідальності розглядають крізь призму інших, не пов'язаних безпосередньо із нею досліджень у формі своєрідних утилітарних уявлень про використання різних кримінально-правових впливів на особу.

Так, А. Тер-Акопов вказує на існування норм, які стосуються діянь, передбачених кримінальним законом як злочинів, і які виокремлюють у них різні пограничні характеристики, що стосуються діяння, особи, яка його вчинила, інших обставин, на основі яких диференціюється відповідальність¹⁸. О. Марін та В. Ортинський відзначають, що поряд із загальними нормами, які вже є у законодавстві, у деяких випадках доцільна поява нових законів, що підкреслюють суспільну небезпечність тих чи інших форм поведінки¹⁹. Натомість В. Ойгензіхт розглядає диференціацію крізь призму класифікації відповідальності²⁰.

Л. Кругликов, О. Васильєвський розмежовують диференціацію та індивідуалізацію, але дещо переносять акценти цілей диференціації на правозастосування. Так, вони визначають диференціацію кримінальної відповідальності як здійснюваний законодавцем розподіл відповідальності, її дозування з урахуванням певного роду обставин, метою якого є створення для правозастосувача бажаного режиму під час визначення міри (виду і розміру) відповідальності за вчинене правопорушення²¹.

¹⁶ Т Агузаров, ‘Уровни дифференциации ответственности за преступления против порядка управления по уложению о наказаниях уголовных и исправительных’ в *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009 року* (ЛьвДУВС 2009) 7.

¹⁷ Леснієвські-Костарева (н 5) 123.

¹⁸ А Тер-Акопов, ‘Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом’ (1991) 10 Советское государство и право 72.

¹⁹ В Ортинський та О Марін, ‘Диференціація та уніфікація – два основні вектори розвитку кримінального законодавства’ в *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009 року* (ЛьвДУВС 2009) 3.

²⁰ В Ойгензіхт, ‘О дифференциации юридической ответственности’ (1981) 2 Теория и практика борьбы с правонарушителями 43.

²¹ Кругликов та Васильєвський (н 1) 62.

Наталія Антонюк

Цю дефініцію підтримує також О. Чупрова, вважаючи, що це вироблене доктриною визначення²². Утім, важко визнавати слушність підходу, за якого метою диференціації є створення бажаного режиму для правозастосувача. Складається враження, що кримінальний закон з усіма його кваліфікуючими і привілеюючими ознаками складів злочинів у такій формі існує лише задля спрощення роботи працівників правоохоронних органів та суду. Ми категорично заперечуємо проти зміщення акцентів із інтересів особи (як винного, так і потерпілого) на потреби практики застосування закону.

По-перше, це методологічно суперечить антропологічним засадам сучасних філософсько-правових досліджень, зокрема людиноцентризму. Зміни та доповнення до КК України покликані забезпечити справедливе його застосування. Навіть якщо диференціація у кінцевому підсумку дійсно спростить роботу відповідних органів, призначення диференціації повинно первинно орієнтуватися на забезпечення єдиного та справедливого застосування закону.

По-друге, застосуванням закону займаються особи з юридичною освітою і відповідними професійними навичками. Визнання за диференціацією ролі бажаного режиму для правозастосувача – це припущення непрофесійності останнього. І проблема тут не так у єдності практики, як в автоматичному визнанні апріорної неспроможності без “підказки” законодавця і виділення спеціальної норми “під конкретний випадок” кваліфікувати скоєне.

По-третє, таке створення “бажаного режиму” може у кінцевому підсумку призвести до настільки високого рівня конкретизації норм, що потреба в правозастосувачі відпаде сама собою.

Однією з ознак диференціації кримінальної відповідальності в науці є виокремлення суб'єкта її здійснення та об'єкта. Такі дослідники, як М. Каплін²³ та Л. Павлик²⁴, зокрема, пропонують об'єктом диференціації визнавати кримінальну відповідальність, а суб'єктом – законодавця. У нас немає підстав не погодитися з цим твердженням.

Ю. Баулін та О. Кваща звертають увагу на таку сутнісну ознаку диференціації кримінальної відповідальності, як встановлення обмежень прав і свобод. Так, Ю. Баулін розуміє диференціацію як поділ законодавчих обмежень прав і свобод майбутніх злочинців на певні групи залежно

²² О Чупрова, ‘Дифференциация ответственности в уголовном праве стран континентальной Европы и России: Компаративистский аспект’ (автореф дис канд юрид наук, 2008) 1.

²³ Михаил Каплин, ‘Учение о дифференциации уголовной ответственности и действующий закон’ (2014) 2 Юридическая наука 111.

²⁴ Л Павлик, ‘Дифференциация кримінальної відповідальності, покарання та виконання покарання: особливості розмежування понять’ (2015) 2 Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ 261.

від виду та міри таких обмежень²⁵. На думку ж О. Кваші, диференціація кримінальної відповідальності – це встановлення законодавцем у санкціях кримінально-правових норм різних обмежень прав і свобод осіб, на яких поширює дію певна гіпотеза кримінально-правової норми²⁶.

Ми не схильні асоціювати диференціацію кримінальної відповідальності лише з санкціями кримінально-правових норм. Прояви диференціації у чинному КК України набагато ширші. Наприклад, різні правила призначення покарання за закінчений та незакінчений злочин, реальний принцип дії закону, який закріплений у ч. 2 ст. 8 КК України і передбачає можливість кримінальної відповідальності іноземців чи осіб без громадянства, які постійно не проживають в Україні за вчинення злочину за її межами, тощо.

Не можемо обійти увагою дефініцію Г. Крігер, на думку якої диференціація відповідальності полягає у визначенні форм відповідальності та їхній класифікації щодо цілих груп (видів) соціально атипичних анти-суспільних вчинків. Це, по суті, конкретизація меж відповідальності на базі і в межах єдиної підстави відповідальності²⁷.

У цьому контексті вважаємо, що диференціація не може мати за мету визначення форм відповідальності. Класично існує три форми реалізації кримінальної відповідальності: осуд, покарання і судимість. Усі ці форми тією чи іншою мірою проявляються у диференціації. Тобто не можуть складатися ситуації, коли, наприклад, диференціація завжди призводила б до ігнорування однієї з цих форм або необхідності обирати одну з них. Урешті-решт, класичний прояв реалізації кримінальної відповідальності – це засудження особи з подальшим відбуванням покарання і погашенням судимості після його відбуття. І кожен з елементів реалізації відповідальності тут може бути різним залежно від ознак складу злочину чи інших обставин.

Також може скластися враження, що реалізація відповідальності у формі осуду не диференціюється. Особу або засуджують обвинувальним вироком суду, або ні. Проте зміст осуду у разі засудження за різні злочини теж різний, як і кваліфікація скоєного. Якщо розглядати осуд як своєрідне, як пишуть, “маркування особи як злочинця”, то вид такого “маркування” (“відбитку”) матиме принципове значення. По-пер-

²⁵ Ю Баулін, ‘Кримінальна відповідальність, яка підлягає диференціації’ в *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009 року* (ЛьвДУВС 2009) 17.

²⁶ О Кваша, ‘Диференціація кримінальної відповідальності учасників організованих груп і злочинних організацій’ в *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009 року* (ЛьвДУВС 2009) 66.

²⁷ Г Крігер, ‘Дифференциация оснований и пределов уголовной ответственности’ в Кудрявцев В (отв ред), *Усовершенствование мер борьбы с преступностью в условиях научно-технической революции* (Наука 1980) 123.

ше, має значення, яку статтю КК України винному інкримінують, адже відповідати, наприклад, за кваліфіковане вбивство чи самоправство – це принципово різні речі. По-друге, має правове значення те, за якою статтею було засуджено особу. Наприклад, у разі засудження особи за вбивство з пом'якшуючими ознаками, – такий факт не може бути враховано у майбутньому як елемент повторності у разі вчинення нового умисного простого чи кваліфікованого вбивства. Таким чином, формула кваліфікації в обвинувальному вирокі суду і буде обумовлювати диференціацію осуду.

Також окремі застереження варто зробити щодо інституту судимості. У частині диференціації він не має самостійного значення і прив'язаний до покарання, яке особі призначили. Так, згідно з ч. 3 ст. 88 КК України 'особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання або зі звільненням від покарання чи такі, що відбули покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом, визнаються такими, що не мають судимості'²⁸. Окрім того, строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного й додаткового покарання. Проте це не змінює того факту, що інститут судимості теж диференційовано, від правових наслідків засудження особи чи тяжкості вчиненого злочину залежить і тривалість погашення судимості. Зняття судимості, зі свого боку, не допускається до спливу половини строку погашення судимості, а щодо окремих категорій злочинів – взагалі неможливе.

Перейдемо до безпосереднього конструювання дефініції диференціації кримінальної відповідальності. З огляду на досліджений вище плюралізм думок щодо предмета нашого дослідження є необхідність дати відповідь на такі запитання: 1) чи залежить диференціація від характеру суспільної небезпеки, ступеня суспільної небезпеки та особи винного?; 2) яке значення має типізація ознак?; 3) яке значення має суб'єкт диференціації?; 4) яке значення має об'єкт диференціації?; 5) чи може мати місце окремо диференціація в межах Загальної та Особливої частин КК України?

Характер суспільної небезпеки відрізняє одну групу посягань від іншої. Часто його пов'язують з об'єктом, на який посягає особа. На перший погляд, характер суспільної небезпеки не стосується диференціації, оскільки враховується під час криміналізації. Такого підходу, зокрема, дотримується Т. Леснієвські-Костарева²⁹. Протилежні міркування

²⁸ Кримінальний кодекс України (н 1).

²⁹ Леснієвски-Костарева (н 7) 45.

висловлюють Л. Кругліков та О. Васильєвський³⁰, Ю. Мельникова³¹, А. Козлов та О. Севастьянов³².

Ми схилиємося до думки другої групи науковців. Дійсно, характер суспільної небезпеки, на відміну від ступеня суспільної небезпеки, не передбачає кількісної градації у межах якісної ознаки, оскільки він сам собою є якісною ознакою суспільної небезпеки. Проте аргументи про втручання диференціації у сферу криміналізації ми вважаємо недостатньо обґрунтованими. Врешті-решт, ці процеси можуть існувати паралельно, оскільки для цього немає жодних логічних чи нормативних перешкод. Існування різної відповідальності за різні за ступенем тяжкості тілесні ушкодження, різна відповідальність за умисні та необережні злочини – це все прояви диференціації. Цю диференціацію законодавець закладає на етапі прийняття нового кодексу чи під час внесення змін до нього.

Важливим аспектом також є те, що виокремлення спеціальної норми за наявності чинної загальної визнавати криміналізацією не логічно. Не можна встановити кримінальну відповідальність за те, за що вона вже існує. Ба більше, механізми впливу на особу у разі доповнення статті кваліфікуючою ознакою чи спеціальною кваліфікованою нормою однакові. Як у разі відсутності кваліфікуючої ознаки, так і спеціальної норми, кваліфікувати скоєне варто за загальною нормою. Подібним чином, у разі відсутності цілого, скоєне кваліфікують за його частиною чи сукупністю частин.

Крім того, схожі міркування виникають щодо норм про так звані суміжні склади злочинів. Для прикладу, норми про умисне вбивство і вбивство, вчинене через необережність, не конкурують, вони містять склади злочинів, які відрізняються за змістом ознаки вини. Норми про ці вбивства диференціюють кримінальну відповідальність між собою і відносно уявної норми про вбивство. Виділення такої норми з точки зору юридичної техніки було б безглуздом, проте досягнення справедливості вимагає розділення відповідальності за умисне і необережне позбавлення життя, що й було зроблено за допомогою відповідних статей КК України. Прикладами схожих неіснуючих уявних норм можуть бути норми про розкрадання чи про тілесні ушкодження.

У цьому разі, якщо визнавати відсутність диференціації, неможливо буде пояснити явище різної відповідальності за об'єктивно однакові діяння. Тому характер суспільної небезпеки лежить в основі диференціа-

³⁰ Кругликов та Васильевский (н 3) 57.

³¹ Мельникова (н 5) 38.

³² Козлов та Севастьянов (н 6) 268.

Наталія Антонюк

ції у межах норм, що передбачають суміжні склади злочинів, та норм, що перебувають у конкуренції, але передбачені різними статтями.

Дещо простіше вирішується питання зі ступенем суспільної небезпеки. Цей кількісний показник класично відображає диференціацію, будучи юридично закріпленим у кваліфікуючих і привілеюючих ознаках складу злочину. Вплив ступеня суспільної небезпеки на диференціацію практично однотайно визнається дослідниками цього питання.

Що ж стосується особи винного, то тут треба сказати про таке. У тих випадках, коли ознака суб'єкта впливає на характер чи ступінь суспільної небезпеки, вона повинна розглядатися у межах цих категорій. Проте чинному законодавству відомі випадки впливу ознак особи на кримінальну відповідальність поза межами ознак складу злочину. Найбільш яскраво це прослідковується в інституті звільнення від покарання чи його відбування. Так, наприклад, згідно з ч. 3 ст. 84 КК України військовослужбовці, засуджені до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я, звільняються від покарання. Після звільнення така особа не матиме судимості, проте сам факт осуду матиме місце й одна із форм реалізації кримінальної відповідальності відбудеться.

У частині 1 ст. 79 КК України передбачено:

У разі призначення покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, а також за корупційні злочини, суд може звільнити таких засуджених від відбування як основного, так і додаткового покарання з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку³³.

Протягом іспитового строку буде мати значення така форма реалізації кримінальної відповідальності, як судимість, а також після набрання законної сили вироком суду матиме місце факт осуду.

Наведені приклади ілюструють той факт, що для окремих категорій осіб законодавець вважає справедливим встановити підстави для звільнення від покарання чи його відбування, оскільки реалізація завдань КК України можлива без відбування покарання цими особами. У такий спосіб відбувається диференціація кримінальної відповідальності за критерієм особи винного, у законі закріплюються підстави й умови саме

³³ Кримінальний кодекс України (н 1).

для цих категорій осіб зазнати іншого кримінально-правового впливу порівняно з іншими суб'єктами правовідносин.

Відповідно, ми можемо дійти висновку, що диференціація кримінальної відповідальності ґрунтуватиметься як на характері, так і на ступені суспільної небезпеки, а також на ознаках особи винного.

Другим питанням, яке необхідно розглянути, є питання типізації ознак для диференціації. У більшості визначень, які ми наводили, їхні автори вказували на врахування у дефініції типових властивостей злочину та особи, що його вчинила. На нашу думку, із зазначеним підходом варто погодитися з таких міркувань. По-перше, диференціація кримінальної відповідальності передбачає певний рівень абстракції законодавчих формулювань. Цей рівень неможливо досягнути без врахування ознак, які найчастіше трапляються під час вчинення злочину і з більшою чи меншою мірою подібності впливають на його суспільну небезпеку чи небезпеку особи.

По-друге, законодавець тільки тоді забезпечить відповідний рівень справедливості, коли він буде враховувати не всі можливі ознаки, а лише найважливіші, тоді як більш детальний аналіз здійснюватиметься судом у межах загальних для всіх, типових груп ознак.

По-третє, під час індивідуалізації врахування індивідуальних ознак є дискреційним повноваженням суду, тоді як врахування ознак, що впливають на диференціацію, у більшості випадків є обов'язковим. Тому їхня кількість має бути обмежена, а закріплення в законі має бути з відповідним рівнем абстракції.

Наприклад, вчинення злочину повторно є доволі поширеною ознакою складу кваліфікованого злочину. Проте таких повторних злочинів особа могла вчинити більше, ніж два. З точки зору закону і кваліфікації нас цікавитиме сам факт повторності, ця ознака диференціюватиме кримінальну відповідальність, якщо її закріплять у статті КК України. Водночас факт вчинення більше, ніж двох злочинів буде враховано судом під час призначення покарання чи вирішення питання про звільнення від покарання або його відбування.

Суб'єктом диференціації може бути лише законодавець. Коротко розглядаючи міжнародну правосуб'єктність у цій частині, варто зазначити, що у випадку ратифікації Україною міжнародних договорів відповідні зміни у будь-якому разі повинні бути внесені до КК України. Однак більш дискусійним є питання щодо правосуб'єктності у процесі диференціації Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), Конституційного Суду України (далі – КСУ), Верховного Суду.

Наталія Антонюк

Згідно з п. 22 ст. 92 Конституції України³⁴ виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, та відповідальність за них. Таким чином, суд не може *визначати*, які діяння є злочином, як і те, якою буде відповідальність за типовий злочин. Суд може лише визнати конкретне діяння злочином і призначити за нього покарання чи застосувати іншу форму кримінально-правового впливу.

Не робить судове рішення джерелом правотворчості і положення ч. 5 ст. 13 Закону України “Про судоустрій і статус суддів”³⁵, про те, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов’язковими для всіх суб’єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Адже висновок щодо застосування норми є актом тлумачення та застосування, обов’язковий характер судового рішення не ставить його на один щабель із законом. По-перше, це суперечить принципу розподілу влади, по-друге, суд застосовує норму права, а не створює нову. Він також не може змінити цю норму закону своїм рішенням. У суду залишається можливість застосування норми за внутрішнім переконанням судді (суддів).

Згідно з ч. 5 ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України³⁶ кримінальне процесуальне законодавство застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Закон України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”³⁷ також визнає практику ЄСПЛ джерелом права. З огляду на положення п. 22 ст. 92 Конституції України практика ЄСПЛ не може визначати злочинність діянь та встановлювати відповідальність за них, оскільки виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами.

Щодо рішень КСУ, то варто звернути увагу на таке. КСУ може визнати норму неконституційною, що має наслідком втрату нею чинності. Теоретично можливо, що визнання норми неконституційною змінить зміст та обсяг іншої норми. Наприклад, якщо неконституційна норма містила ознаки складу, які були негативними ознаками складу іншого злочину, то в результаті похідним результатом такого рішення може бути диференціація відповідальності.

³⁴ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 05.08.2019).

³⁵ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>> (дата звернення: 05.08.2019).

³⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> (дата звернення: 05.08.2019).

³⁷ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>> (дата звернення: 05.08.2019).

Щоправда, у цій частині необхідно врахувати, що КСУ має повноваження, які прямо можуть впливати на правотворчість. Можна навіть стверджувати, що КСУ є негативним законодавцем, оскільки може здійснювати “негативну правотворчість” (шляхом визнання норми неконституційною). Це може мати місце у разі, коли констатація неконституційності положення окрім, власне, втрати чинності цим положенням може потягнути за собою змістовно інше наповнення норм, які не були предметом розгляду. Проте КСУ не розглядає норму в контексті можливої диференціації кримінальної відповідальності, він не ставить перед собою цих завдань, та й, зрештою, не має таких повноважень. Водночас приклад, наведений нами, жодним чином не може перекреслити розуміння того, що диференціація як цілеспрямована діяльність здійснюється лише законодавцем і має своїм результатом закріплення цього стану диференціації кримінальної відповідальності у законі.

Об’єктом диференціації є кримінальна відповідальність. На нашу думку, це закріплені у КК України негативні (обмежувальні), виховні, превентивні та реабілітуючі (відновлювальні) заходи впливу у формі обмежень прав та свобод, які забезпечуються заходами державного примусу і можуть бути застосовані до особи, у діянні якої є ознаки складу злочину.

Ми також вважаємо, що диференціація кримінальної відповідальності по-різному здійснюється у статтях Загальної та Особливої частин КК України. Якщо в Особливій частині статті побудовані за принципом вказівки на склад злочину, покарання і, в окремих випадках, на заохочувальну норму, то в Загальній частині містяться положення, які, якщо оперувати математичними термінами, наче “винесені за дужки” Особливої частини. Ці положення стосуються більшості чи всіх злочинних посягань, а тому є більш загальними (абстрактними) і більшою мірою стосуються форм реалізації кримінальної відповідальності, а не опису злочинного діяння.

Фактично диференціація кримінальної відповідальності своїм вихідним матеріалом має дві групи елементів. Це елементи, що стосуються посягання, й елементи, що стосуються потенційних наслідків вчиненого посягання. Комбінуючи ці елементи між собою, можна максимально градувати відповідальність. Ці комбінації можуть мати загальний характер. Наприклад, норми, що стосуються звільнення від відбування покарання, можуть бути застосовні до досить великої групи злочинів, без конкретизації. Комбінації елементів можуть бути конкретизованими, коли певному набору ознак складу злочину відповідає певне покарання у статті Особливої частини КК України, а іншому, схожому набору ознак відповідатиме вже інший набір покарань.

Важливо зауважити, що законодавець оцінює не просто окремих склад злочину відокремлено від інших, а системно, у межах груп складів злочинів. Для цього необхідно теоретично змодельовати, які типові злочини можуть бути вчинені і які диференційовані наслідки для злочинця кожне з цих вчинених діянь повинно за собою тягнути. Оцінюванню підлягатимуть як однорідні злочини (наприклад, крадіжки, грабежі, привласнення тощо), так і різні за об'єктом, але схожі за об'єктивними ознаками (наприклад, загальне знищення або пошкодження майна і знищення чи пошкодження майна “спеціальних видів” потерпілих).

Оцінка одно- та різнірідних груп посягань більш притаманна процесу диференціації в Особливій частині КК України. Вплив ознак особи винного на таку законодавчу діяльність обмежується окремими типовими ознаками суб'єкта складу злочину. Водночас ознаки особи винного справляють домінуючий вплив під час диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині. Законодавцю доводиться враховувати ці риси особи таким чином, щоб справедливо диференціювати відповідальність за вчинення груп злочинів різного характеру і ступеня суспільної небезпеки.

Висновки. Отже, *ознаками диференціації кримінальної відповідальності* є такі: 1) диференціація кримінальної відповідальності є складовою принципу справедливості; 2) здійснюється уповноваженим суб'єктом – законодавцем; 3) об'єктом, що піддається диференціації, є кримінальна відповідальність, тобто можливість обмежувального впливу на особу; 4) здійснюється або у формі оцінки щодо групи однорідних чи різнірідних злочинних посягань, або у формі оцінки ознак особи, внаслідок чого виокремлюються певні типізовані ознаки складів злочинів і типізовані форми реалізації кримінальної відповідальності; 5) ці заходи впливу мають відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки посягання та (або) особи, яка його вчинила на засадах справедливості.

Таким чином, *диференціація кримінальної відповідальності* – це здійснювана законодавцем з метою реалізації принципу справедливості варіативна оцінка груп однорідних чи різнірідних злочинних посягань та (або) осіб, що їх вчиняють, результатом якої є закріплення у КК України типових ознак складів злочинів та (або) різних типових форм потенційного обмежувального впливу на особу, що відповідатимуть характеру та ступеню суспільної небезпеки вчиненого та (або) суспільній небезпеці особи, яка вчинить такий злочин.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kozlov A i Sevast'janov A, *Edinichnye i mnozhestvennye prestuplenija [Single and Multiple Crimes]* (Juridicheskij centr-Press 2011) (in Russian).
2. Kruglikov L i Vasil'evskij A, *Differenciacija otvetstvennosti v ugovnom prave [Differentiation of Criminal Responsibility in Criminal Law]* (Juridicheskij centr-Press 2002) (in Russian).
3. Lesnievski-Kostareva T, *Differenciacija ugovnoj otvetstvennosti. Teorija i zakonodatel'naja praktika [Differentiation of Criminal Responsibility. Theory and Legislation Practice]* (Norma 1998) (in Russian).
4. Mel'nikova Ju, *Differenciacija otvetstvennosti i individualizacija nakazanija [Differentiation of Criminal Responsibility and Individualization of Punishment]* (Izdatel'stvo Krasnojarskogo universiteta 1989) (in Russian).

Edited books

5. Korobov P, 'Ponjatie differenciacii ugovnoj otvetstvennosti' ['The Concept of Criminal Liability Differentiation'] v Kruglikov L (otv red), *Differenciacija formy i sodержanija v ugovnom sudoproizvodstve [Differentiation of Form and Content in Criminal Proceedings]* (1995) (in Russian).
6. Kriger G, 'Differenciacija osnovanij i predelov ugovnoj otvetstvennosti' ['Differentiation of the Grounds and Limits of Criminal Liability'] v Kudrjavcev V (otv red), *Uovershenstvovanie mer bor'by s prestupnost'ju v uslovijah nauchno-tehnicheskoi revoljucii [Improving the Measures to Combat Crime in the Age of Scientific and Technological Revolution]* (Nauka 1980) (in Russian).

Journal articles

7. Andreev A i Lobanova L, 'Ponjatie differenciacii ugovnoj otvetstvennosti' ['Definition of Differentiation of Criminal Responsibility'] (2006) 1 Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta Serija 5, Jurisprudencija 118-26 (in Russian).
8. Gal'perin I, 'Differenciacija ugovnoj otvetstvennosti i effektivnost' nakazanija' ['Differentiation of Criminal Responsibility and Effectiveness of Punishment'] (1983) 3 Sovetskoe gosudarstvo i pravo 69-76 (in Russian).
9. Kaplin Mihail, 'Uchenie o differenciacii ugovnoj otvetstvennosti i dejstvujushhij zakon' ['Study of Differentiation of Criminal Responsibility and Operating Law'] (2014) 2 Juridicheskaja nauka 111-5 (in Russian).
10. Kelina S, 'Nekotorye napravlenija sovershenstvovanija ugovnogo zakonodatel'stva' ['Some Ways of Upgrading Criminal Legislation'] (1987) 5 Sovetskoe gosudarstvo i pravo 70 (in Russian).
11. Kudashev S, 'Differenciacija ugovnoj otvetstvennosti i nakazanija' ['Differentiation of Criminal Responsibility and Punishment'] (2006) 5 Ugolovnoe pravo 60-4 (in Russian).
12. Ojgenziht V, 'O differenciacii juridicheskoi otvetstvennosti' ['About the Differentiation of Criminal Responsibility'] (1981) 2 Teorija i praktika bor'by s pravonarushenijami 43-53 (in Russian).
13. Pavlyk L, 'Dyferentsiatsiia kryminalnoi vidpovidalnosti, pokarannia ta vykonannia pokarannia: osoblyvosti rozmezhuvannia poniat' ['Differentiation of Criminal Responsibility, Punishment and its Execution: Peculiarities of Terms Delimitation'] (2015) 2 Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav 256-65 (in Ukrainian).

14. Smirnov A, 'K voprosu o kriterijah obshhestvennoj opasnosti' ['About Criteria of Social Dangerousness'] (2010) 10 Dnevnik nauki, <<http://dnevniknauki.ru/images/publications/2018/10/law/Smirnov.pdf>> (accessed: 22.08.2019) (in Russian).
15. Ter-Akopov A, 'Osnovaniya differenciacii otvetstvennosti za dejaniya, predusmotrennye ugolovnym zakonom' ['Basis of Differentiation of Responsibility for Actions Prescribed by Criminal Law'] (1991) 10 Sovetskoe gosudarstvo i pravo 71-8 (in Russian).

Conference papers

16. Ahuzarov T, 'Urovny dyfferentsyatsyy otvetstvennosty za prestupleniya protyv poriadka upravleniya po ulozheniyu o nakazaniyakh uholovnykh y yspravytelykh' ['Levels of Differentiation of Responsibility for Crimes Encroaching Order of Management According to Statute about Criminal and Rehabilitative Punishments'] v *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennia: Mizhnarodnyi symposium 11-12 veresnia 2009 roku* [Criminal Code of Ukraine, 2001: Problems of Application and Prospects for Improvement: International Symposium September 11-12, 2009] (LvDUVS 2009) 7-9 (in Russian).
17. Baulin Yu, 'Kryminalna vidpovidalnist, yaka pidliahaie dyferentsiatsii' ['Criminal Responsibility which is Subject to Differentiation'] v *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennia: Mizhnarodnyi symposium 11-12 veresnia 2009 roku* [Criminal Code of Ukraine, 2001: Problems of Application and Prospects for Improvement: International Symposium September 11-12, 2009] (LvDUVS 2009) 16-9 (in Ukrainian).
18. Kvasha O, 'Dyferentsiatsiia kryminalnoi vidpovidalnosti uchashnykh orhanizovanykh hrup i zlochynnykh orhanizatsii' ['Differentiation of Criminal Responsibility of Members of Organized Criminal Groups and Organizations'] v *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennia: Mizhnarodnyi symposium 11-12 veresnia 2009 roku* [Criminal Code of Ukraine, 2001: Problems of Application and Prospects for Improvement: International Symposium September 11-12, 2009] (LvDUVS 2009) 66-8 (in Ukrainian).
19. Navrotskyi V, 'Dyferentsiatsiia kryminalnoi vidpovidalnosti: zabahanka zakonodavtsia chy neobkhidnist' ['Differentiation of Criminal Responsibility: Legislators wish or Necessity'] v *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennia: Mizhnarodnyi symposium 11-12 veresnia 2009 roku* [Criminal Code of Ukraine, 2001: Problems of Application and Prospects for Improvement: International Symposium September 11-12, 2009] (LvDUVS 2009) 100-3 (in Ukrainian).
20. Ortynskyi V ta Marin O, 'Dyferentsiatsiia ta unifikatsiia – dva osnovni vektory rozvytku kryminalnoho zakonodavstva' ['Differentiation and Individualization – the Two Main Ways of Development of Criminal Legislation'] v *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennia: Mizhnarodnyi symposium 11-12 veresnia 2009 roku* [Criminal Code of Ukraine, 2001: Problems of Application and Prospects for Improvement: International Symposium September 11-12, 2009] (LvDUVS 2009) 3-4 (in Ukrainian).
21. Ponomarenko Yu, 'Znachennia systemy pokaran dlia dyferentsiatsii kryminalnoi vidpovidalnosti v sanktsiiakh statei Osoblyvoi chastyny KK Ukrainy' ['Importance of System of Punishments for Differentiation of Criminal Responsibility in Sanctions of Articles of Special Part of Criminal Code of Ukraine'] v *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennia: Mizhnarodnyi symposium 11-12 veresnia 2009 roku* [Criminal Code of Ukraine, 2001: Problems of Application and Prospects for Improvement: International Symposium September 11-12, 2009] (LvDUVS 2009) 114-5 (in Ukrainian).

22. Raroh A, 'Nedostatky dyfferentsyatsyy otvetstvennosti v rossiyskom uholovnom prave' ['Shortcomings of Differentiation of Criminal Responsibility in Russian Criminal Law'] v *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannia i perspektyvy udoskonalennia: Mizhnarodnyi sympozium 11-12 veresnia 2009 roku [Criminal Code of Ukraine, 2001: Problems of Application and Prospects for Improvement: International Symposium September 11-12, 2009]* (LvDUVS 2009) 120-2 (in Russian).

Theses

23. Chuprova O, 'Differenciacija otvetstvennosti v ugolovnom prave stran kontinental'noj Evropy i Rossii: Komparativistskij aspekt' ['Differentiation of Responsibility in Criminal Law of Continental Europe and Russia: Comparative Aspect'] (avtoref dis kand jurid nauk, 2008) (in Russian).
24. Korobov P, 'Differenciacija ugolovnoj otvetstvennosti i klassifikacija ugolovno nakazuemyh dejanij' ['Differentiation of Criminal Responsibility and Classification of Punishable Actions'] (avtoref dis kand jurid nauk, 1983) (in Russian).
25. Verina G, 'Differenciacija ugolovnoj otvetstvennosti za prestuplenija protiv sobstvennosti: Problemy teorii i praktiki' ['Differentiation of Criminal Responsibility for Crimes Versus Property: Problems of Theory and Practice'] (avtoref dis doktora jurid nauk, 2003) (in Russian).

Natalia Antoniuk

THE CONCEPT OF CRIMINAL LIABILITY DIFFERENTIATION

ABSTRACT. Differentiation of criminal liability is closely linked to justice as the principle of criminal law and criminal law policy. In this context, differentiation of criminal liability is a crucial element in the system of balance between judicial discretion and legislative restrictions thereof. An adequate understanding of this phenomenon is a prerequisite for setting down of a system of criteria, means and legal techniques of differentiation intended for future substantiation of the balanced structure for implementation of criminal liability on the basis of justice.

In the science of criminal law, the issue of the concept and signs of differentiation of criminal liability is insufficiently elaborated.

The purpose of the article is to define the concept of differentiation of criminal liability. To this end, scientific approaches to this issue should be analyzed and signs characterizing criminal liability differentiation should be identified, as well as signs which are not inherent therein or refer to other related legal institutes.

To ensure a differentiated approach to issues of criminal liability, the legislator should take into account the nature and the extent of public danger of an offense and/or public danger of an individual who commits respective acts.

Differentiation of criminal liability has two groups of elements as its source material. These are the elements relating to an offence proper and the elements relating to the potential consequences of an offence when it is committed. By combining these elements with each other, liability can be graduated to the maximum extent.

Signs of differentiation of criminal liability are as follows: 1) it is an integral part of the principle of justice; 2) it is implemented by an authored actor – legislator; 3) the subject

Наталія Антонюк

which is differentiated is criminal liability, i.e. the possibility of restrictive influence on a person; 4) it is implemented either in the form of assessment of a group of homogeneous or heterogeneous criminal offences, or in the form of assessment of a person's features allowing to single out certain typified signs of corpus delicti and typified forms of criminal liability implementation; 5) these measures of influence should be consistent with the nature and extent of public danger of an offence and/or an individual who committed it, on the basis of justice.

Differentiation of criminal liability is a variable assessment of groups of homogeneous or heterogeneous criminal offences and/or persons who commit them which is made by the legislator with a view to implementing the principle of justice and which leads to the enshrinement in the Criminal Code of Ukraine of typical signs of crimes and/or various typical forms of potential restrictive influence on a person consistent with the nature and extent of public danger of a crime and/or public danger of a person who committed such a crime.

KEYWORDS: differentiation of criminal liability; justice; nature and extent of public danger.